

Els refugis antiaeris: la memòria útil (3)

Judit Pujadó, autora del llibre
*El llegat subterrani. Els refugis
antiaeris de la Guerra Civil*

Amb l'inici de la Guerra Civil, es feia palès, per primera vegada a Europa, que la irrupció de l'aviació com a arma bèl·lica podia tindre efectes desastrosos per a la població civil. En poc temps, els avenços tecnològics permetien fer arribar les bombes més enllà de les trinxeres, ben bé al cor de qualsevol país, tot posant en perill una població amb poques possibilitats de defensa.

Davant aquest nou perill, calia trobar i executar noves formes de defensa i protecció per als pobles i ciutats. Era evident que, posant en perill la població, també es buscava desmoralitzar-la. D'una banda, calia organitzar una defensa activa, que va consistir, bàsicament, en la instal·lació de canons antiaeris que poguessen posar en perill l'aviació enemiga i mirar de mantindre una flota d'avions que els poguessen plantar cara. Cap d'aquests dos sistemes va poder funcionar en condicions òptimes a casa nostra.

L'altra defensa possible enfront dels atacs aeris era la passiva. Pel juny del 1937, la Generalitat creava, amb un Decret de Presidència, la Junta de Defensa Passiva de Catalunya i poc després, a primers d'agost, s'ordenava la creació de juntes locals de defensa passiva a tots els municipis catalans que no en tinguessen, amb l'objectiu de dotar la població d'aquests espais

de protecció.

En el cas de Tortosa, ja apareixia al diari *Lluita*, amb data d'abril del 1937, un escrit, signat per la UGT, que reclamava la necessitat de protegir la ciutat. L'estació del nord, els ponts sobre l'Ebre, la fàbrica d'electricitat i algunes fàbriques que poguessen produir material de guerra eren, a parer seu, els principals objectius que la ciutat oferia als atacants. A Tortosa, s'han localitzat uns vint refugis aeris, dels quals resta dempeus mitja dotzena, tres d'ells tapiats, un amb l'entrada enreixada i dos més que encara es poden visitar, un dins de l'edifici de la UNED i l'altre, al subsòl de la catedral.

Els refugis construïts de nou acostumaven a teixir una graella de passadissos subterranis. Calia que tinguessen, com a mínim, dos entrades i l'ideal era fer-los a 10 o 12 metres sota terra. Al llarg de la guerra, i de les bombes, es va fer palesa la necessitat de fer-los a una profunditat suficient per resistir bombes de 50 o 100 kg. També es van aprofitar els talussos per construir les galeries.

La Junta de Defensa Passiva de Catalunya mai no va tindre un pressupost gaire galdós. De tota manera, un document del 1938 de la mateixa Junta descriu les ajudes que es van fer a diferents poblacions catalanes i no consta que se'n fes arribar cap al Baix Ebre, ni al Montsià, ni a la Terra Alta, les comarques que formaven la vegueria de Tortosa en aquell moment. Com

Refugi a la costa del castell. FOTO: Ajuntament de Tortosa

a tot arreu, la construcció de refugis depenia, principalment, dels ajuntaments i de la població civil que se n'havia de beneficiar. El treball voluntari o el pagament d'una quota, si no es podia dur a terme aquest treball, era el que havia de garantir la construcció dels espais defensius.

Justament gràcies a la mobilització ciutadana, a Catalunya es van construir més de 2.000 refugis an-

tiaeris. Un bon grapat ha sobreviscut el pas d'aquests setanta anys i alguns, com a Flix, es poden visitar avui dia. Com a espai de memòria, els refugis són d'una gran utilitat. Informen de la resposta a una forma nova de fer la guerra, de com es va intentar fer front a aquell nou perill i ens expliquen la capacitat de la població civil catalana, que, en un dels pitjors moments de la història recent, va saber treballar pel bé

comú de forma col·lectiva. Saber-ho no és només reconèixer aquest esforç; també ens fa més forts.

Aquest és el tercer d'una sèrie d'articles que il·lustren les temàtiques de l'exposició –prevista per a aquest mes de setembre al Museu de Tortosa– sobre els bombardejos de la Guerra Civil a la ciutat.